

Una parella d'èxit: Albert Jané i *Cavall Fort*

La barrufeta

Malgrat que tant el quinzenal *Cavall Fort* com el polifacètic Albert Jané han obtingut diversos premis i reconeixements, aquest breu assaig vol fer especial èmfasi en la innovació lingüística que suposà la conjunció entre aquest filòleg autodidacta i la revista infantil per destacar fins a quin punt ha influït en bona mesura el català après d'una generació o dues d'infants. He decidit fer aquesta reflexió perquè un treball acadèmic em va dur a analitzar la figura de Jané i vaig copsar aleshores la seva importància. Quan vaig parlar amb ell aquest any, vaig adonar-me que, en el cas de *Cavall Fort*, la figura del director va anar molt més enllà de la gestió quotidiana de la publicació, atès que va tenir un paper cabdal en difondre un català adaptat als nous temps. En el fons, va ser una empresa espectacular: normalitzar una llengua en una etapa d'anormalitat profunda. A continuació faig una breu exposició al respecte.

L'arribada de Jané a *Cavall Fort*

Cavall Fort neix el 1961 com a revista en català adreçada a un públic infantil i juvenil. Des de principi de segle XX fins a finals de la dècada de 1930 centenars de milers de lectors (al voltant de 300.000¹) havien seguit la revista *En patufet*, la primera publicació infantil en català que fou extremadament popular. Així doncs, poc més de 20 anys després de la seva retirada i diversos intents de suplir la demanda d'una revista per a infants, aparegué *Cavall Fort*.

En plena dictadura franquista un grup de persones s'aplegaren per trobar una manera d'ensenyar els infants i joves a llegir i escriure en català. Entre ells hi havia Josep Tremoleda, qui en fou el director fins el 1979. El règim dictatorial que s'havia implantat des del 1939 havia relegat l'ús del català a la vida privada i, per tant, no s'ensenyava a les escoles ni els joves el podien aprendre en cap altre context. Fou gràcies a l'empara de l'Església, a la iniciativa dels bisbats que es pogué tirar endavant aquesta iniciativa.

Els fundadors es preocuparen de fer una revista innovadora i actual, que atengués als interessos dels joves. El consell de redacció deliberà profundament si s'havia d'incloure el còmic a la revista, i en considerar que els lectors no havien vist mai una ratlla escrita en català, concloueren que aquest format era absolutament adient, més fàcil de llegir que no el text d'un

¹ dades extretes de: CASTELLANOS, Jordi. "En Patufet", cent anys. La revista i el seu impacte Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004

conte o d'una narració. D'aquesta manera la revista sempre ha comptat amb gran part de pàgines d'historietes il·lustrades. La resta de seccions de la publicació s'ocupen amb contes, reportatges, articles i fins i tot concursos, entre altres iniciatives de tots tipus.

El 1963 s'incorporà com a corrector a *Cavall Fort* la persona que seria la seva ànima: Albert Jané, aleshores tenia 33 anys. El 1979 fou nomenat director i ho va ser fins el 1997, quan es jubilà.

Albert Jané, molt més que un director

De jove. Jané havia estudiat peritatge mercantil i treballat en un banc, però gràcies a la seva passió per la sardana i el muntanyisme, havia trobat una xarxa de relacions socials que compartia la seva passió pel català i havia pogut rebre classes de llengua clandestines amb Joan Triadú. Allà nasqué el Jané filòleg, un home incansable amb una obra remarcable quant a quantitat i qualitat. La seva trajectòria destaca, en gran part, per la seva tasca de divulgació lingüística; és autor d'algunes de les gramàtiques més remarcables de la seva època (entra d'altres, *Signe. Normes pràctiques de gramàtica catalana*) o del conegut *Diccionari català de sinònims* (digitalitzat per l'IEC el 2015); són també fonamentals les seccions de difusió de la normativa que ha escrit a diferents mitjans, especialment la columna "El llenguatge" que escriví diàriament a l'*Avui* durant nou anys, cada dia amb un article diferent amb alguna correcció lingüística que els parlants del moment no deien del tot bé. Després de jubilar-se, l'any 2000 fou escollit membre de la Secció Filològica de l'IEC i formà part de les comissions de Gramàtica i Lexicografia; també fou el president del Consell Superior del TERMCAT entre 2015 i 2019.

Jané contribuí al contingut de *Cavall Fort* amb algunes rondalles i contes, reportatges, traduccions de còmics i aportà als lectors eines de divulgació lingüística, amb alguns concursos que ideà per als lectors i, més tard, amb una secció titulada «ho diem bé?», amb consells gramaticals adaptats als més petits).

Ara bé, una de les seves majors aportacions a la revista fou el model de llengua de *Cavall Fort*. Jané, en fer la correcció, es trobà al capdavant dels criteris lingüístics i és ell qui definí el tipus de llenguatge que s'utilitzà, caracteritzat pel rigor i seguiment de la normativa lingüística, però a l'hora buscant un català senzill. És ell qui introdueix la idea d'oferir un llenguatge viu i planer i sempre correcte, que encara ara regeix la revista. Eliminà els «llurs» i «quelcoms» per dir «el

seu» i «alguna cosa» i ha lluitat sempre per un català gens difícil però correcte. Aquesta filosofia és, doncs, més important del que a priori sembla.

El còmic com a eina de normalització del català

Com bé s'ha comentat un dels principals continguts de *Cavall Fort* fou, sens dubte, el còmic; destacant especialment la introducció del còmic francobelga. Al número 17 de la revista, que va sortir per Sant Jordi de 1963, coincidint amb un nou format (més gran), hi apareixien els primers episodis de «an i Trencapins» i «La patrulla dels Castors», de la revista belga *Spirou*, que publicava la majoria dels personatges cèlebres del còmic europeu («Espirú i Fantàstic», «Benet Tallaferró», «Sergi Grapes», etc.). Aquests models captaren ràpidament l'interès dels lectors i no la revista no va trigar en afegir altres celebritats com els Barrufets», «Jan i Trencapins», «Benet Tallaferró» o «Aquil·les Taló», entre d'altres.

Ara bé, el que considero cabdal de tot plegat, a més de l'obvi accés a tot aquest nou gènere, és la manera en què es decidí traduir aquelles vinyetes. Aquí és, doncs, on entra la figura del Jané traductor. Ell s'acabà encarregant de la totalitat de les traduccions i, seguint la seva filosofia lingüística, va optar per utilitzar un català senzill, de manera que va trobar un punt d'unió precís entre el català parlat i l'escrit. La seva feina fou extraordinària, especialment perquè mancava de cap tipus de referent previ.

Jaume Salvanyà, filòleg, fa un adient recull de mots i expressions representatius del llenguatge emprat a les traduccions, que «no és estripat, però amb lloc per a la llengua informal» (Manent, 2020, 162): Utilitza alguns mots més col·loquials com “clapar” enlloc de “dormir” o “teca” enlloc de “menjar”; destaca també la gran presència de frases fetes, “toco el dos”, “aixecar la camisa” o “n’hi hauria per llogar-hi cadires”; i, fins i tot, alguns insults moderats i simpàtics: “marrec”, “cap de carbassa” o “dropo”.

Salvanyà segueix: «tots aquests girs informals no són mai perquè sí, no són gratuïts, sinó que responen a les necessitats del context. [...] S'ajusten perfectament al còmic i li donen un aire de versemblança. Al mateix temps queden indiscutiblement dins dels límits no solament de la correcció, sinó també de l'adequació» (Manent, 2020, 164). Jané aconsegueix amb un èxit sense precedents plasmar el català informal i col·loquial al paper i marca tota una tendència per aprendre a traduir aquest registre.

La tasca de *Cavall Fort* després de la dictadura

Com bé s'ha explicat, la revista nasqué amb la intenció d'ensenyar als nens i nenes a llegir i escriure en català, ja que en aquell moment estava prohibit a les escoles. D'aquesta manera hom podria pensar que la tasca de la revista s'acabava en finalitzar la dictadura. Ara bé, *Cavall Fort*, més enllà d'aquesta funció didàctica, sempre s'ha preocupat que els joves poguessin gaudir de contingut actual i en català. Per això, a més de la publicació ininterrompuda de la revista, es remarcable la tasca de doblatge que dugué a terme. L'any 1977, juntament amb les entitats Drac Màgic i Moviment Rialles de Catalunya, aconseguiren fer arribar al públic la pel·lícula *La ventafocs* en català. Aquesta fou la primera de quaranta-una pel·lícules estrangeres que aquestes entitats dugueren en català als nois i noies fins al 2006. Fou a partir de finals del segle passat que les dades de pel·lícules doblades al català comencen a ascendir, tot i que cap als anys 2007 i 2008 arribaran al seu pic (gairebé cent pel·lícules cada any) i començaran a davallar per, finalment, estancar-se². La iniciativa s'esdevingué en el moment oportú segons la demanda del moment.

El traductor de gran part d'aquestes pel·lícules fou Jané. Un cop més, reeixí en la tasca d'utilitzar un català absolutament genuí i planer, completament comprensible per als nens i nenes alhora que correcte. No només això, sinó que aquests doblatges ensenyaven a parlar-lo de manera correcta, senzilla i, sobretot, genuïna.

El 1990 la revista, amb afanys d'arribar a més públic començà a publicar un suplement per a lectors més petits que es regalava amb la revista i que sortia sis cops l'any. El 2005 *El Tatano* es convertí en una revista independent, mensual, adreçada a lectors de 4 a 8 anys.

El mes de gener de 1999, *Cavall Fort* va posar en marxa el seu lloc web: www.cavallfort.cat. Amb l'aparició d'*El Tatano*, el web es va remodelar completament i s'ha anunciat per a aquesta primavera de 2022 una altra remodelació. El web té dos objectius: donar a conèixer les revistes *Cavall Fort* i *El Tatano* i oferir un espai de comunicació als seus lectors i a tots aquells que s'hi vulguin connectar. Cada vegada que es publica un nou número, es presenta al web i s'ofereix en línia una mostra del seu contingut més destacat. També s'hi troben diverses seccions interactives, temes de debat, postals, propostes d'activitats, agenda, recomanacions de llibres, discos, productes multimèdia, enllaços a altres llocs web, una àrea de jocs creats expressament per al web, etc.

² Idescat. *Cinema en català. Pel·lícules, sessions, espectadors i recaptació. Per tipus de versió*. [1999-2019] <https://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=778&t=2017> [consultat: abril 2022]

Ara bé, hom es podria plantejar que la revista, que només es difon a través de subscripció, arriba tan sols a un sector concret de la població, potser aquell amb més curiositat cultural. De fet, la pàgina web de la revista, parlant de la seva pròpia fundació, diu «*Cavall Fort* de seguida va arrelar en famílies i col·lectius culturals i cívics amb consciència de país». Bé que en un principi, considerant les limitacions de la dictadura, podia ser així, ja la meva generació vam poder gaudir de trobar-nos la revista a totes les biblioteques públiques i a l'escola. D'aquesta manera, la revista arribava a tots els nens independentment de si a casa seva consumien aquest tipus de contingut cultural o no s'ho podien permetre econòmicament. A més, iniciatives com la de l'*iQUIOSC.cat en ruta*, que apropa les revistes en català allà on manca un punt de venda, impulsada per l'APPEC (Associació de Publicacions Periòdiques en Català), han contribuït a fer arribar *Cavall Fort* a tots els lectors que ho han desitjat.

Reflexions finals

En primer lloc, l'elecció del còmic per part de la redacció de la revista com a element fonamental és clau per l'exemple que ofereix d'un català més col·loquial, el qual òbviament era més comprensible per als menuts. Però, a més, el que permeté aquest format, fou que l'enginy de Jané trobés el punt mig entre un llenguatge parlat i un d'escrit, una barreja que no sovint és fàcil.

En segon lloc, considero *Cavall Fort* un model a seguir per la seva capacitat d'adaptació a la circumstància i trobar el buit que ha requerit la llengua en cada moment. Primerament, quan decidí fer front al règim amb una proposta tan arriscada com una publicació en català, un exemple de resistència tan necessaris llavors; a més de la mancança que aconseguí suplir, la d'un referent escrit en català per a joves. El doblatge de pel·lícules infantils en català que impulsà més tard era també una necessitat creixent de la població que, en aquell context, contribuï, no només estrictament amb les pel·lícules doblades, sinó també a marcar un precedent. La creació i actualització constant del web i la preocupació de fer arribar la revista a totes les llars, doncs, són dos altres exemples de la seva cura per mantenir-se sempre actius.

Per tot això, *Cavall Fort* és un exemple d'una política lingüística i comunicativa que hauríem de seguir. La revista durant molts anys ha atès les necessitats idiomàtiques dels infants i aquest és el model que noves organitzacions preocupades per la nostra llengua i el seu ús haurien de tenir en compte. Mercè Canela, l'actual directora de *Cavall Fort*, diu que avui dia «si fóssim un grup de persones preocupat per la llengua i per què tenen i què no tenen els nostres infants,

potser veuríem que per a la lectura ja hi ha revistes i molts llibres. En canvi, a internet, a les xarxes, la cosa va més coixa. No crec que nosaltres ens ho haguem de replantejar, ho dic així perquè la preocupació va ser sempre la llengua, i el mitjà amb més possibilitats i més oportú era una revista» (Bou, 2021). Per tot plegat, calen noves iniciatives que s'emmirallin en la tasca que tants anys ha dut a terme el *Cavall Fort*, amb les mateixes ànsies d'innovar i precisió a l'hora de fer-ho.

Bibliografia

Bou Costa, Ot. 2021. "Entrevista a la directora del Cavall Fort arran dels seixanta anys de la revista". *VilaWeb*. 20/12/2021. <https://www.vilaweb.cat/noticies/merce-canela-lobjectiu-de-cavall-fort-continua-essent-de-ser-rigorosos-amb-la-llengua/> [consultat: abril de 2021]

Carbó, Joaquim. 2019. "Història del Cavall Fort explicada per ell mateix". *La Vanguardia*. 07/09/2019. <https://www.andreusotorra.com/cornabou/dossiers/recerca/historiacavallfort.pdf> [consultat: abril de 2021]

Girons Masot, Alba. 2014. "Albert Jané". *Visat*. Abril 2014. <http://www.visat.cat/espai-traductors/cat/traductor/345/albert-jane.html> [consultat: abril de 2021]

L'iQUIOSC.cat en ruta torna a les comarques gironines. 2022. APPEC (Associació de Publicacions Periòdiques en Català). 24/03/2022. <https://www.lesrevistes.cat/noticies/125-iquiosc-ruta-garrotxa-ripolles-cerdanya> [consultat: abril de 2021]

Manent, Jordi. 2020. *El barrufet gramàtic: homenatge a Albert Jané*. Barcelona: Editorial Base.

Pérez i Garriga, Clàudia. 2021. "Mercè Canela: directora del Cavall Fort i el Tatano". *Diari de Barcelona* 16/12/2021. <https://www.diaridebarcelona.cat/w/entrevista-merce-canela-biblioteca-escolar-menys-cuidada-mes-fonamental> [consultat: abril de 2021]

«Una mica d'història». 2022. *Cavall Fort Edicions*. <https://cavallfort.cat/qui-som/una-mica-dhistoria/> [consultat: abril de 2021]